

INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE ȘI ISTORIA ARTEI

Str. M.Kogălniceanu nr.12-14

Clădirea nouă

RO – 400084 - Cluj-Napoca

☎ - 0040-264-591125

📠 - 0040-264-594470

E-mail:

arheologie.istart@academia-cj.ro

PROGRAME ȘI PROIECTE DE CERCETARE PENTRU ANUL 2021 ȘI PERSPECTIVĂ

Programul I: *Contribuții la Istoria Transilvaniei*

Coordonator: dr. habil. Coriolan H. Opreanu

Stadiul cunoștințelor și obiective particulare:

Pr. = proiect

- a) Din punct de vedere geografic, proiectele de cercetare ale Institutului, indiferent de perioada istorică, vizează întreaga Transilvanie și regiunile din vestul și nord-vestul țării (Banatul, Crișana, Maramureșul).
- b) Există încă lacune serioase în cunoașterea evoluției locuirii, cu toate formele sale de manifestare (așezări și descoperiri funerare, fortificații, interpretate toate în relație cu peisajul natural și antropoc, în conexiune cu spațiile culturale învecinate sau aflate la distanțe mari etc.) indiferent de perioadă. În raport cu diversele segmente cronologice, cantitatea și calitatea informațiilor disponibile, oferite de cercetarea arheologică, sunt variabile. Tocmai de aceea, unele proiecte de cercetare din cadrul acestui program sunt orientate spre cunoașterea unor forme de habitat, cu toate implicațiile sociale, economice, culturale etc pe care acestea le presupun, din epoca bronzului, prima și cea de a doua vârstă a fierului, precum și din epoca romană (Pr. 1-4, 8). Altele sunt orientate spre deslușirea unor probleme privind spațiile funerare ale comunităților din diferite epoci și pentru identificarea modului de construire a unor identități comunitare exprimate în rituri și ritualuri comune (Pr. 6-7). Nu sunt neglijate nici aspectele economice sau cel al conexiunilor inter-comunitare (Pr. 5).

- c) Studiul formelor de habitat, precum și arheologia ritualurilor permite și o rezolvare mai adecvată a altor aspecte deficitare cum sunt cele ale evoluției interne ale comunităților, cronologia și legăturile unor culturi arheologice preistorice sau ale societăților din vremurile istorice. (Pr. 1-8).
- d) Sunt necesare studii interdisciplinare, prin colaborarea cu echipe de cercetători de pe plan național și internațional (Pr. 1, 6, 8 recurg deja la astfel de metode) pentru aplicarea unor metodologii inovative (spre exemplu dendrocronologie, radiocarbon, analize metalografice complexe, analize paleozoologice, paleobotanice, polinice, paleoantropologice, inclusiv analize ADN sau de izotopi etc.), pentru a înainta în interpretarea materialului oferit de arheologie și pentru a contura scenarii istorice credibile asupra diverselor aspecte și perioade de cercetare.
- e) În consens cu metodologiile actuale, unele proiecte abordează o tematică de *arheologie socială și economică* (Pr. 1, 5, 8).
- f) De asemenea, unul dintre proiecte recurg la interpretări bazate pe instrumentele oferite de *antropologia culturală* (Pr. 8).
- g) Cu atât mai mult este important pentru Transilvania și regiunile învecinate studiul relațiilor complexe dintre autohtonii daci și populația celtică stabilită aici încă din sec. IV a.Chr. (Pr. 8). Proiectul nr. 8 propune reluarea discuției în cazul acestui spațiu, pe baza cercetărilor arheologice din ultimele decenii. Este vizată o abordare prin intermediul căreia să fie posibile nu doar analize cantitative sau o cronologie mai precisă, ci și determinări ale identităților comunitare, economice, sociale și culturale, mai ales pe calea studierii riturilor și ritualurilor funerare. Cele mai importante contribuții în discutarea acestei problematici aparțin anilor '60-'70. Între timp, volumul informațiilor a sporit semnificativ, atât ca urmare a cercetărilor din România, dar și din exterior. De aceea, reluarea analizelor, apoi a comparațiilor cu fenomenele de acest fel, înregistrate în alte spații, se impune (Pr. 8).
- h) Problema romanizării, adică a integrării Daciei în civilizația Imperiului Roman, a fost până acum abordată în istoriografia românească în mod superficial, explicațiile bazându-se pe considerente pur teoretice. Situațiile similare, din cazul altor provincii, dovedesc deosebirile dar și asemănările în raport cu realitățile istorice ale Daciei, așa cum le cunoaștem pe baza documentației epigrafice și arheologice. Un rol decisiv în structurarea și evoluția provinciei Dacia l-a avut

limes-ul nordic al acesteia. Se impune reexaminarea problematicii, în consens cu demersurile în curs ale mediului de specialitate european. Este necesară o reexaminare a chestiunii, prin verificarea datelor deja cunoscute, dar mai ales prin noi cercetări de teren, unele dintre ele nedistructive (prospecțiuni posibile cu ajutorul tehnologiilor moderne) (Pr. 4). Studiul așezărilor rurale din zona de frontieră joacă de asemenea un rol important (Pr. 2).

- i) Identificarea cauzelor generale și specifice de formare a depozitelor monetare în tip de pace și de război în Europa romană, de la momentul expansiunii romane în Europa Centrală și de Sud-Est până la prima tetrarhie, practic, între două reforme monetare majore: Augustus și Diocletianus. Situația specifică a teritoriului Daciei, în această privință (Pr. 5).
- j) Este insuficient cunoscut mediul cultural specific diverselor populații migratoare de pe teritoriul Daciei (sec. V–X/XI), situație ce împiedică determinarea mai precisă a specificului civilizației populației autohtone, așa cum poate fi reflectat în vestigiile arheologice. O serie de proiecte au ca obiectiv înlăturarea acestor lacune ale cercetării (Pr. 6, 7).
- k) În alte proiecte se remarcă demersuri teoretice orientate spre o temă decisivă a cercetării: posibilitățile și limitele atribuirilor etnice pe baza vestigiilor arheologice (Pr. 2, 6, 7, 8).
- l) O atenție sporită este acordată dezbaterii temelor: relații între populația autohtonă și migratori; evoluții etno-demografice în lumina surselor arheologice și lingvistice (prin comparația celor două categorii de surse) (Pr. 2, 6, 7).
- m) Pentru epoca migrațiilor și medievală timpurie investigațiile se concentrează și pe determinări cronologice mai precise, argumentate (Pr. 6, 7).

Obiective generale:

- a) Cercetarea unor aspecte ori secvențe cronologice mai puțin cunoscute din preistoria, istoria veche, a epocii migrațiilor și medievală, cu referire la Transilvania și regiunile învecinate, dar și la întreg teritoriul României (totalitatea proiectelor).
- b) Recuperarea rezultatelor unor cercetări arheologice de teren mai vechi, incomplet publicate sau încă inedite (Pr. 1, 4, 6-8).

- c) Publicarea monografică a rezultatelor unor cercetări arheologice de anvergură, recente (săpăturile preventive de pe Autostrada Transilvania sau de pe rețeaua rutieră din Banat) (Pr. 2, 3).
- d) Crearea unor baze de date pentru zone sau microzone a căror evoluție în vechime este cunoscută în mai mică măsură (Pr. 1, 6, 8).
- e) Raportarea teoretică și metodologică a întregului demers științific la standardele mediului de specialitate internațional. Amplificarea contactelor cu mediul de specialitate internațional, elaborarea unor programe și proiecte de cercetare comune (totalitatea proiectelor).
- f) Accent asupra studierii relațiilor multiple dintre antichitatea târzie și epoca migrațiilor, prin comparație cu situația din restul zonelor europene. În general, comparația evoluțiilor locale cu cele din teritoriile învecinate sau mai îndepărtate (Pr. 4, 6-7).
- g) Reformularea unei sinteze asupra evoluției Transilvaniei, teritoriilor vestice și nord-vestice ale României pe parcursul mileniului I p.Chr. (totalitatea proiectelor).

Obiective planificate pentru anul 2021:

1. Structuri și identități economice, sociale, fenomene culturale reconstituite pe cale arheologică:

- Fl. Gogâltan, *Mega fortul epocii bronzului de la Sântana-Cetatea Veche. Vechile și noile cercetări* (planificare: 2020–2021; program I, proiect nr. 1). Obiective 2021: redactarea monografiei arheologice.
- A. Ursuțiu, *Situl aparținând primei vârste a fierului de la Viștea "Sit 3", com. Gârbău, jud. Cluj* (planificare: 2019–2021; program I, proiect nr. 3). Obiective 2021: redactarea monografiei arheologice.
- Cr. Găzdac, *Fenomene economice monetare relevate de teaurizarea monetară în provincia Dacia (sec. II -III p.Chr.)* (planificare: 2019–2024; program I, proiect nr. 5). Obiective 2021: colectarea și introducerea informațiilor în baza de date; cartarea ansamblurilor monetare.
- I. Stanciu, *O necropolă de la periferia nord-estică a lumii gepide (Vlaha, jud. Cluj)* (planificare: 2020–2021; program I, proiect nr. 7). Obiective 2021: redactare capitol "Locuirea din partea nord-vestică a bazinului transilvănean între perioada romană și începutul epocii medievale timpurii (sec. IV – începutul sec. VII).

2. Asimilări și diferențieri etno-culturale în spațiul transilvănean și pe teritoriul României (mileniul I. a.Chr. – I p.Chr.):

- A. Rustoiu, *Celții din Transilvania – cronologia și dinamica socială și etnică reflectată în analiza așezărilor și complexelor funerare din aria intra-carpatică* (planificare: 2015–2022 ; program I, proiect nr. 9). Obiective etapa 2021–2022: interpretarea din punct de vedere al antropologiei culturale a dinamicii sociale și a relațiilor intra- și inter-comunitare în spațiul transilvănean la nivelul cronologic corespunzător orizontului celtic; documentare metodologică și bibliografică; documentare de teren; realizarea unor comunicări științifice și publicarea unor studii preliminare; redactarea lucrării de sinteză privind orizontul celtic din Transilvania.

- V. Bârcă, *Locuirea dacică din preajma frontierei sud-vestice a Daciei romane. Așezarea de la Arad-Tisa Nouă (situl B_06)*. (planificare: 2020–2023; program I, proiect nr. 2). Obiective 2021: continuarea studierii inventarelor arheologice.

3. Frontiera nordică a Daciei romane în contextul limes-ului roman din Europa. Interacțiuni între lumea romană și Barbaricum:

• C. Opreanu, S. Cociș, Vl. A. Lăzărescu, *Corpus Limitis Imperii Romani. Prospectarea și catalogarea structurilor frontierei Daciei romane* (planificare: 2013–2022, program I, proiect nr. 4). Obiective 2021: *Limes-ul Daciei Porolissensis*; investigații de teren, noi prospecțiuni geomagnetice și bazate pe electrorezistivitate; analize și comparații cu alte segmente de *limes* ale Imperiului Roman.

4. Transilvania, vestul și nord-vestul României pe durata epocii medievale timpurii – imagine revizuită din perspectiva arheologiei:

• C. Cosma, *Descoperiri funerare din Transilvania secolelor VII–IX d. H. Studiul cimitirelor de inhumație* (planificare: 2017–2022; program I, proiectul nr. 6). Obiective etapa 2021: consultarea bibliografiei europene de specialitate axate pe domeniul propus spre cercetare, elaborare studii de specialitate preliminare publicării finale.

Rezultatele scontate (2021):

Ca urmare a obiectivelor generale propuse și a celor formulate pentru anul 2021:

• Parcurgerea etapelor planificate, la nivelul fiecărui proiect (a se vedea: *obiective particulare și obiective planificate pentru 2021*).

Modul de valorificare:

- a) Publicarea unor volume, studii, articole și recenzii, cu precădere în revistele de specialitate ale Academiei Române și în publicații de specialitate din străinătate.
- b) Prezentarea rezultatelor obținute prin intermediul manifestărilor științifice interne sau externe, conferințe adresate mediului de specialitate sau publicului larg.

Proiecte de cercetare (PROGRAMUL I)**PROIECTUL NR. 1:** *Mega fortul epocii bronzului de la Sântana-Cetatea Veche. Vechile și noile cercetări*

COORDONATOR: CS I dr. habil. Florin Gogâltan

OBIECTIVE:

1. Publicarea tuturor informațiilor științifice existente cu privire la fortificația de pământ a epocii bronzului de la Sântana-Cetatea Veche. Este vorba despre izvoarele cartografice, vechile consemnări ale anticarilor din sec. al XIX-lea, cercetările de teren de la începutul anilor 50 ai secolului trecut, săpăturile coordonate de dr. Mircea Rusu din 1963, cercetările non-invazive din 2008, săpăturile de salvare din 2009 și săpăturile sistematice din 2011 și 2018.
2. Integrarea descoperirilor de la Sântana-Cetatea Veche în contextul perioadei târzii a epocii bronzului de la Mureșul de Jos.
3. Stabilirea naturii contactelor comunității de la Sântana-Cetatea Veche cu spații îndepărtate precum Europa Centrală sau lumea miceniană.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea situl atrage atenția autorităților austriece, incinta III fiind reprezentată pe prima ridicare topografică iosefină (1769–1772). Ea a fost consemnată sub denumirea de “alte Schanz”. Pe parcursul secolului al XIX-lea diverși cărturari arădeni descriu valurile și șanțurile fortificației, atribuindu-le avarilor.

Deși primele investigații arheologice la “Cetatea Veche” datează încă din 1952, abia în vara anului 1963 a fost întreprinsă o primă campanie de săpături arheologice sistematice. Din colectivul de cercetare al șantierului au făcut parte Mircea Rusu, Egon Dörner și Ivan Ordentlich. În acel an au fost deschise patru secțiuni care au vizat partea nordică a incintei a III-a, tronsonul nord-vestic al fortificației incintei I, iar alte două secțiuni au fost amplasate în

interiorul aceleiași incinte I. Ca urmare a acestor săpături, fortificația de la Sântana a fost atribuită cu certitudine perioadei târzii a epocii bronzului. Un prim raport privind campania arheologică din 1963 avea să fie publicat în limba română abia în 1996, iar varianta în limba germană a apărut în 1999 (M. Rusu, E. Dörner, I. Ordentlich, *Fortificația de pământ de la Sântana-Arad în contextul arheologic contemporan*, în *Ziridava*, XIX-XX, 1996, p. 15-44; M. Rusu, E. Dörner, I. Ordentlich, *Die Erdburg von Sântana-Arad in dem zeitgleichen archäologischen Kontext*, în N. Boroffka, T. Soroceanu (Hrsg.), *Transsilvanica. Archäologische Untersuchungen zur älteren Geschichte des südöstlichen Mitteleuropa. Gedenkschrift für Kurt Horedt*, în C. Dobiát, K. Leidorf (Hrsg.), *Internationale Archäologie. Studia honoraria*, 7, Rahden/Westf., 1999, p. 143-165). Ambele rapoarte descriu în general descoperirile efectuate în fiecare secțiune și conțin o ilustrație bogată, autorii insistând pe cronologia diferitelor artefacte, cu precădere asupra pieselor de metal.

45 de ani mai târziu, în 2008 au fost demarate primele măsuratori magnetometrice care au vizat latura sud-estică a fortificației. Pe parcursul anului 2009, datorită introducerii unei noi magistrale de gaz, au fost inițiate săpături de salvare în zona nordică a fortificației a III-a. Totodată au mai fost deschise două secțiuni în interiorul aceleiași incinte. Un raport succint al acestor cercetări a fost publicat la scurt timp de la efectuarea săpăturilor (Fl. Gogâltan, V. Sava, *Sântana Cetatea Veche. O fortificație de pământ a epocii bronzului la Mureșul de jos. A Bronze Age earthwork on the lower Mureș*, Arad, 2010).

În 2011 a fost sondată din nou latura nordică a sitului în vederea lămuririi colanei stratigrafice de aici. Rezultatele cercetărilor din perioada 2008-2011 au fost publicate cu diverse prilejuri de către membrii colectivului de cercetare de aici: P. Hügel, V. Sava, L. Andreica, Fl. Gogâltan, Nagy I. G., Al.I. Cociș, N. Ciobanu, V.B. Vătavu, L.A. Irimuș, A.L. Ignat, Al. Floarea, D.M. Culic, C.E. Cordoș, M.A. Lie, Al. Brehuescu, Botha Z.J., A. Socaci, *Sântana, jud. Arad. Punct: Cetatea Veche. Cod sit: 12108.02, Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2009. A XLIV-a sesiune națională de rapoarte arheologice Suceava, 27 – 30 mai 2010*, București, 2010, p. 301-302; Fl. Gogâltan, V. Sava, *War and Warriors during the Late Bronze Age within the Lower Mureș Valley*, în *Ziridava. Studia Arheologica*, 26/1, 2012, p. 61-81; Fl. Gogâltan, V. Sava, L. Mercea *Sântana, jud. Arad. Punct: Cetatea Veche. Cod sit: 12108.02*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România Campania 2011. A XLVI-a sesiune națională de rapoarte arheologice Târgu Mureș, 23 - 26 mai 2012*, București, 2012, p. 126-127; P. Hügel, G.P. Hurezan, Fl. Mărginean, V. Sava, *One and a Half Century of Archaeology on the Lower Mureș*, în *Ziridava*, 26/1, 2012, p. 7-34; Fl. Gogâltan, V. Sava, L. Mercea, *Sântana "Cetatea Veche". Metal and power*, în *Ziridava. Studia Archaeologica*, 27,

2013, p. 21-72; V. Sava, L. Andreica, X. Pop, Fl. Gogâltan, *Out of ordinary or common burial practice? A Funerary Discovery from the Baden Settlement at Sântana "Cetatea Veche"*, în *Ziridava. Studia Arheologica*, 28, 2014, p. 39-76; V. Sava, *Eneoliticul târziu în Bazinul Mureșului Inferior*, Cluj Napoca, 2015; V. Sava, *Neolithic and Eneolithic in the Lower Mureș Basin*, Cluj Napoca, 2015; V. Sava, A. Ignat, *The Beginning of the Late Bronze Age in the Lower Mureș Basin*, în Fl. Gogâltan, C. Cordoș (ed.), *Prehistoric settlements: social, economic and cultural aspects. Seven studies in the Carpathian area*, Cluj Napoca, 2016, p. 181-199; Fl. Gogâltan, V. Sava, *A Violent End. An Attack with Clay Sling Projectiles against the Late Bronze Age Fortification in Sântana, South-Western Romania*. In: S. Hansen, R. Krause (Hrsg.), *Bronzezeitliche Burgen zwischen Taunus und Karpaten. Beiträge der Ersten Internationalen LOEWE-Konferenz vom 7. bis 9. Dezember 2016 in Frankfurt/M. Bronze Age Hillforts between Taunus and Carpathian Mountains. Proceedings of the First International LOEWE Conference, 7-9 December 2016 in Frankfurt/M*, în *UPA*, 319, Bonn 2018, p. 349-369; V. Sava, F. Gogâltan, R. Krause, *First Steps in the Dating of the Bronze Age Mega-Fort in Sântana-Cetatea Veche (Southwestern Romania)*. In: S. Hansen, R. Krause (eds.), *Bronze Age Fortresses in Europe. Proceedings of the Second International LOEWE Conference, 9-13 October 2017 in Alba Julia (Bonn 2019)*, 161-176; *Sântana "Cetatea Veche". A Late Bronze Age Mega-fort in the Lower Mureș Basin in Southwestern Romania*, în S. Hansen, R. Krause (Hrsg./Eds.), *Materialisierung von Konflikten. Beiträge der Dritten Internationalen LOEWE-Konferenz vom 24. bis 27. September 2018 in Fulda. Materialisation of Conflicts. Proceedings of the Third International LOEWE Conference, 24-27 September 2018 in Fulda*, în *UPA*, 346, Bonn 2019, 191-221.

Pe parcursul anilor 2014-2015, în cadrul proiectului *Living in the Bronze Age Tell Settlements. A Study of Settlement Archaeology at the Eastern Frontier of the Carpathian Basin* au fost efectuate câteva fotografii aeriene. Acestea au vizat în primul rând o serie de obiective ale bronzului mijlociu din preajma Sântanei și doar tangențial situl de la *Cetatea Veche*.

Cercetarea sistematică a acestui obiectiv a fost reluată pe parcursul anului 2018 printr-o colaborare științifică între Complexul Muzeal Arad, Universitatea Goethe din Frankfurt am Main și Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca. Finanțarea cercetărilor a fost posibilă datorită proiectului LOEWE - "Prähistorische Konfliktforschung – Burgen der Bronzezeit zwischen Taunus und Karpaten". Conform principalelor direcții de cercetare ale acestui proiect, alături de săpăturile arheologice propriu-zise au fost efectuate măsurători magnetometrice ale întregii fortificații (cca. 100 ha) și o scanare de tip LiDAR pe o suprafață

de aproape 850 ha. În urma sondării părții estice a sistemului de apărare a incintei a III-a, au fost obținute noi repere cronologice absolute care ne permit, alături de datele mai vechi, o datare sigură a acestei fortificații în sec. XV-XIII BC.

REZULTATE SCONTATE, GRADUL DE INTERES AL PROIECTULUI:

Prin acest proiect de cercetare îmi propun realizarea unei sinteze care să cuprindă atât rezultatele vechilor cercetări cât și a noilor săpături din 2018. Mega fortul epocii bronzului de la Sântana vine în sprijinul dezbaterii privind existența unor războaie în această perioadă și mai mult decât atât a unor armate de profesioniști. Pe câmpul de bătălie de la “Cetatea Veche”, cele două armate au stat față în față: unii pentru a se apăra și alții pentru a cuceri. Reconstrucția palisadei/zidului din S5 pe 2018 și mai apoi distrugerea sa din nou, ne pot indica două evenimente violente care au avut loc la o oarecare distanță în timp. Astăzi avem din ce în ce mai multe argumente privind existența la finalul epocii bronzului a unor conflicte repetate precum sunt cele de la Tollensetals.

La fel de interesantă este și surprinderea unor aspecte privind viața socială din spatele unei astfel de fortificații. Identificarea unor clădiri monumentale este surprinzătoare, asemenea construcții fiind practic necunoscute pentru cea mai mare parte a Europei. De aceea rămâne o provocare datarea exactă, modul de construcție sau stabilirea funcționalității lor. Doar săpăturile arheologice pot răspunde la aceste întrebări și ele sunt gata să ne deschidă o nouă perspectivă asupra societății epocii bronzului. În toate așezările contemporane nefortificate din zonă există doar locuințe modeste care nu amintesc cu absolut nimic de dimensiunile și complexitatea construcțiilor identificate la Sântana prin măsurătorile magnetometrice.

În aprox. 11.700 km², la cât se poate estima Bazinul Mureșului Inferior, au fost identificate 8 fortificații certe, toate construite în zona de câmpie. Ele au exploatat un mediu ambiant în care cu 50-100 de ani înainte s-au dezvoltat cu succes așezări multistratificate (tell-uri) înconjurate și ele de șanțuri impresionante. Dispariția acestora și apariția marilor așezări fortificate ale bronzului târziu reprezintă o altă dezbateră interesantă. În cazul Sântanei numărul impresionant de piese de aur, bronz și cupru descoperite ar sugera o posibilă folosire a zăcămintelor metalifere pe care le cunoaștem din zona imediată apropiată de la poalele munților Zarandului. Aceasta ar fi una dintre cauzele ridicării acestei fortificații de cca. 100 ha.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

Publicarea unui articol în limba engleză a rezultatelor săpăturilor sistematice din 2018. Realizarea unei monografii în limba engleză care va fi publicată la o editură prestigioasă din Germania.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

– 2020–2021

2020: strângerea tuturor informațiilor științifice cu privire la fortificația bronzului târziu de la Sântana-Cetatea Veche. Realizarea părții grafice. Redactarea primelor capitole.

2021: definitivarea lucrării și predarea cărții la tipar.

COLECTIV DE CERCETARE: – Florin Gogâltan

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE: la monografie mai colaborează dr. Victor Sava de la Complexul Muzeal Arad, prof.dr. Rudiger Krause de la Universitatea Goethe din Frankfurt și dr. Florica Mățau de la Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași.

PROIECTUL NR. 2: *Locuirea dacică din preajma frontierei sud-vestice a Daciei romane. Așezarea de la Arad-Tisa Nouă (situl B_06)*

COORDONATOR: CS II dr. Vitalie Bârcă

OBIECTIVE:

Repertorierea tuturor complexelor cercetate din cadrul așezării.

b. Analiza complexelor.

c. Analiza tuturor artefactelor.

d. Interpretarea arheologică și istorică a artefactelor din cadrul complexelor acestei așezări de epocă romană.

e. Identificarea centrelor de producție ale artefactelor romane și provincial romane din cadrul complexelor și stabilirea centrelor și căilor de pătrundere a acestora.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

La ora actuală pentru teritoriile de la sud de Mureșul Inferior nu a fost publicată nici o așezarea dacică de epocă romană. De asemenea, nu există o abordare complexă a vestigiilor dacice de epocă romană din teritoriile din preajma garnizei de sud-vest a provinciei Dacia și nici un studiu dedicat problemei locuirii dacice în aceste teritorii care să aibă la bază cercetările arheologice exhaustive ale unor complexe sau așezări.

Acest proiect de cercetare este unul complex fiind important pentru cunoașterea vestigiilor dacice din teritoriile de la sud de Mureșul Inferior. Cercetarea aprofundată și coroborarea întregii informații ar permite tragerea mai multor concluzii legate de locuirea

dacică în teritoriile de la sud-vest de Dacia romană, dar ar și schimba viziunea asupra rolului jucat de comunitățile de daci în acest spațiu geografic. Analiza vestigiilor din cadrul acestei așezări vor permite și clarificarea unor aspect istorice legate de relațiile și coabitarea cu sarmații, mai ales că în unele din așezările sarmatice din Câmpia de Vest a României au fost descoperite artefacte ceramice de factură dacică.

Buna finalizare a acestui proiect dedicat vestigiilor și complexelor din această așezare va aduce o contribuție științifică semnificativă, îmbogățind cunoștințele despre locuirea dacică din regiune, precum și a relațiilor cu limea sarmatică și romană. Mai mult decât atât, studiul monografic se va putea bucura atât de atenția specialiștilor cât și a studenților pe de o parte, ca și a largului public pe de altă parte. De altfel, rezultatele acestei cercetări vor putea fi utilizate în cadrul procesului de învățământ din Universități pe de o parte și folosit de cercetătorii interesați atât în țară cât și în străinătate pe de altă parte.

REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

– Este o temă de cercetate complexă și în același timp vastă. Cercetarea mai aprofundată a acestei teme și coroborarea întregii informații ar permite concluzii legate de aportul alogeniilor la evoluția economică a Daciei romane, dar ar schimba și viziunea asupra rolului jucat de comunitățile de alogeni în istoria provinciei Dacia.

–Finalizarea studiului monografic va aduce o contribuție științifică semnificativă, îmbogățind cunoștințele despre impactul populațiilor alogene colonizate în Dacia, asupra istoriei, vieții, economiei și comerțului din această provincie de la Dunărea de Jos. Se adresează specialiștilor, studenților pe de o parte, ca și publicului larg pe de alt.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

Elaborarea unui studiu monografic de sinteză asupra locuirii dacice din așezarea de la *Arad-Tisa Nouă* (situl B_06)

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

2020-2021- Înregistrarea cât mai precisă a descoperirilor, repertoriere, realizarea ilustrației; întocmirea catalogului și a listei bibliografice;

2022-2023 - Interpretarea arheologică și istorică, analiza structurii artefactelor din complexe, identificarea centrelor de producție, analogiilor și stabilirea căilor de pătrundere a artefactelor de import, datare, răspândire, concluzii istorice etc.

COLECTIV: Vitalie Bârcă

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE:

Dr. Cristina Popescu – Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca.

Dr. Viorica Rusu-Bolindeț – Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca.

Dr. Robert Gindele – Muzeul Județean Satu Mare

Dr. Victor Sava – Complexul Muzeal Arad

PROIECTUL NR. 3: *Situl aparținând primei vârste a fierului de la Viștea "Sit 3", com. Gârbău, jud. Cluj*

COORDONATOR: CS II dr. A. Ursuțiu

OBIECTIVE:

– Prelucrarea și interpretarea totalității informațiilor rezultate în urma unei cercetări arheologice preventive.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

– Au fost cercetate în primăvara anului 2015 peste 150 de complexe arheologice, constând din gropi menajere și locuințe aparținând primei epoci a fierului precum și câteva înmormântări atipice în așezare.

REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

– O reexaminare a locuirii din prima vârstă a fierului (perioada hallstattiană) din întreg bazinul Someșului Mic și precizarea tendințelor regionale.

– Comparații cu regiuni mai apropiate sau îndepărtate, din interiorul bazinului carpatic în primul rând. Specific regional și tendințe generale în evoluția comunităților din prima vârstă a fierului în partea răsăriteană a bazinului carpatic.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

– Publicarea monografiei sitului.

– Prelucrarea primară a materialului arheologic rezultat (inventariere primară, desenare, introducerea în baza de date, transpunerea în format digital).

– Analiza comparată a ceramicii, atât pe complexe de fiecare sit conform criteriilor bazei de date, precum și între siturile cercetate.

– Analize compoziționale și de izotopi pe piesele de bronz din compoziția depozitului.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

– 2019 – 2021:

– 2019–2020: prelucrarea primară a materialului și a complexelor arheologice (restaurare, inventariere primară, desenare, introducerea în baza de date, transpunerea informației în format digital).

– 2021: analiza, interpretarea și finalizarea studiului.

COLECTIV DE CERCETARE: DR. Adrian Ursuțiu, Dr. Urak Malvinka.

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE: –

PROIECTUL NR. 4: *Corpus Limitis Imperii Romani. Prospectarea și catalogarea structurilor frontierei Daciei romane.*

COORDONATOR: CS I dr. habil. C. H. Opreanu

OBIECTIVE:

- Întocmirea unei liste a siturilor.
- Identificarea prin mijloace non-distructive a clădirilor interne și a întinderii locuirii din vecinătatea castrelor, crearea unei baze de date corelată cu alte țări pentru organizarea materialului

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

- În majoritatea castrelor s-au făcut cercetări arheologice, dar rezultatele științifice se limitează, de cele mai multe ori, la dimensiunile castrelor și elementele fortificației. Mult mai puțin cunoscută este structura internă a acestora, elementele avansate ale frontierei (turnuri de semnalizare, burguri, valuri, șanțuri, ziduri continui de blocare a unor zone de trecere), precum și așezările civile din preajma castrelor.

REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

- Pe baza rezultatelor acumulate în timp se va ajunge la o bază de date comună internațională, accesibilă tuturor cercetătorilor, iar frontierele Daciei romane vor fi mai bine cunoscute. În acest fel va putea fi pregătită documentația necesară nominalizării frontierelor Daciei pe lista monumentelor UNESCO, alături de sectoarele de frontieră romane deja incluse (Anglia, Germania, Ungaria, Austria și Slovacia).
- *Corpus Limitis Imperii Romani* a fost adoptat de Uniunea Academică Internațională ca cel de-al 79 program internațional de cercetare aflat sub egida sa. Academia Română, ca membru fondator al UAI, are un mare interes în a participa la acest prestigios program.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

- O serie monografică structurată în acord cu partenerii internaționali, articole în reviste aflate în fluxul principal internațional de informație științifică, congrese și simpozioane naționale și internaționale.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR: 2013-2022

- Etapa I 2013-2016 – *Limes-ul Daciei Superior*
- Etapa II 2017-2019 – *Limes-ul Daciei Porolissensis*
- Etapa III 2020-2022 – *Limes-ul Daciei Inferior*

COLECTIV DE CERCETARE:

– Dr. Sorin Cociș (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca), Vlad A. Lăzărescu (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca), Dr. F. Fodorean (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca), Dr. Al. Popa (Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sf Gheorghe), Dr. Dan Ștefan (Vector SRL Bcucurești), Monica Gui (doctorand Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca).

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE:

– În țară: Muzeul Banatului Montan, Reșița (acord de cooperare); Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, Bistrița (acord de cooperare); Muzeul Județean Mureș, Tg. Mureș (acord de cooperare); Muzeul Carpaților Răsăriteni (acord de cooperare); Muzeul Județean Argeș, Pitești (acord de cooperare); Muzeul Județean Vâlcea, Râmnicu Vâlcea (acord de cooperare); Muzeul Județean Brașov, Brașov (acord de cooperare). În străinătate: Academia Ungară de Științe-Filiala Pecs și Universitatea din Pecs (Prof. Zsolt Visy); Universitatea din Viena, Austria (Prof. A. Schwartz); Universitatea din Zagreb, Croația (Prof. Mirjana Sanader)

PROIECTUL NR. 5: *Fenomene economice monetare relevate de tezaurizarea monetară în provincia Dacia (sec. II -III p.Chr.)*

COORDONATOR: CS I dr. habil. Cristian Găzdac

OBIECTIVE:

- Identificarea cauzelor generale și specifice de formare a depozitelor monetare în Dacia romană de la momentul cuceririi romane până la abandonarea provinciei de autoritatea romană.
- Stabilirea zonelor și perioadelor de insecuritate majoră pe baza distribuției tezaurelor pe anumite perioade și în anumite momente.
- Evaluarea limitelor până la care este posibilă identificarea modelelor de tezaurizare a nominalelor pe zone și segmente cronologice.
- Identificarea la nivel micro- și macro-regional a prototipurilor de tezaur (structură, compoziție etc.) pe baza destinației/funcționalității depozitelor monetare: bani de buzunar, depuneri votive, economii.

Obiective operaționale:

1. Delimitarea tezaurelor/depozitelor monetare pe baza scopului original de formare pe baza structurii, compoziției și contextului de descoperire/arheologic: bani de buzunar, depuneri votive, economii.

- 2 Stabilirea orizonturilor de tezaure pe baza ultimelor monede, iar unde este posibil, pe baza contextului arheologic.
3. Cartarea tezaurelor monetare pe segmente cronologice în vederea stabilirii modelelor de ascundere a tezaurelor pe anumite zone și momente.
4. De a decide dacă există o conexiune directă spațiu și timp în evenimente violente și creșterea numărului de tezaure în zonele de insecuritate.
6. Identificarea monedelor contrafăcute (subaerate, turnate etc.) din tezaure pentru a observa dacă este un fenomen endemic;
7. Identificarea prototipurilor de tezaure pe baza nominalelor și a modificărilor cauzate de devalorizarea monetară.
8. Stabilirea – unde va fi posibil – a direcțiilor de desfășurare a invaziilor/raidurilor prin cartarea tezaurelor.
9. Elaborarea unui web site al tezaurelor din provincia Dacia, filtrele de căutare fiind criteriile menționate mai sus, care să fie o sursă deschisă cercetătorilor pentgru a urmări evoluția distribuției tezaurelor monetare pe diverse zone și segmente cronologice.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

– Datorită stadiului de publicare a tezaurelor monetare pentru aria de cercetare acest proiect poate fi finalizat cu rezultate extrem de importante pentru cercetători.

Pe lângă studiile fundamentale ale lui M. Crawford (*Coin hoards and the pattern of violence in the late Republic*, *Papers of the British School at Rome* 37, 1969, 76–81) și R. Duncan-Jones, (*Money and government in the Roman Empire*, Cambridge 1994, p. 77-105) pe acest subiect care au oferit diferite demersuri pe acest subiect, fiind însă limitate datorită limitelor de cercetare ale perioadelor când au fost scrise există o bogată evidență a publicării tezaurelor.

– Există serii de corpora de tezaure pentru aproape întreaga arie de cercetare, precum și publicații separate ale tezaurelor. Publicarea sistematică a tezaurelor a început cu secolul XX (e.g. G. Seure, *Trésors de monnaies Antiques en Bulgarie* 1923) și a continuat cu publicarea numeroaselor corpora, cum ar fi ‘Coin Hoards’, Mirnik, *Coin hoards in Yugoslavia* (1981), A. Robertson, *An inventory of Romano-British Coin Hoards* (2000). Tre menționată aici seria ‘Coin Hoards’ care adună tezaurele din diverse țări. Din 1985 o secțiune destinată tezaurelor a fost inclusă în volumele din ”*The Numismatic Chronicle*”. Pentru provinciile renane și danubiene există seria impresionantă de ”*Fundmünzen der römischen Zeit*” (Germania, Austria, Ungaria, Italia și Slovenia) care e oferă o excelentă evidență a materialului de studiat. Alte țări de la Dunărea de Jos, cum sunt România, Bulgaria, cele din fosta Iugoslavie

au cunoscut în ultimele decade o explozie a publicațiilor de material numismatic. Această amploare continuă și în prezent pentru a menționa aici seria de monografii numismatice “Coins from Roman Sites and collections of Roman Coins from Romania”). Tezaurile de la Dunărea de Mijloc și de Jos au fost analizate parțial în cartea mea ”Monetary circulation in Dacia and the other provinces from the Middle and Lower Danube from Trajan to Constantine I (AD 106-337)”, Cluj-Napoca, 2010.

– Din cauza bogatei evidențe tezaurile monetare au fost lăsate fie la nivelul de liste de monede sau publicate individual, fie analizate strict numismatic pe o anumită arie (e.g. R. Reece, Numerical aspects of Roman coin hoards in Britain, London, 1988, p. 86-101; P. Guest, A comparative Study of coin hoards from the Western Roman Empire PhD thesis, manuscript, London, 1994) dar nici un demers nu a fost efectuat pentru a se identifica fenomene generale și specifice ale ascunderii sau depozitării tezaurilor la nivelul unei unități geografice extinse și pe o perioadă foarte îndelungată de timp. Mai mult, cercetătorii erau tentați să lege fiecare tezaur – indiferent dacă acesta conținea 10 sau sute/mii de piese – cu evenimente istorice violente majore (războaie, invazii, raiduri) și doar pe arii restrânse – cel mai mult pe o provincie a imperiului (e.g. M. Chițescu, Tezaurile ascunse pe vremea lui Antoninus Pius, 1971, p. 401-410. R. Ardevan, Zur Deutung des Münzhortes von Apahida (Dakien), 1997, p. 494-498; B. Gerov, Die gotische Invasion in Moesien und Thrakien unter Decius im Lichte der Hortfunde, 1980, p. 93-112).

– Tehnologic, cu publicarea noilor corpora și cu noile metode de IT tezaurile vor fi aduse în cadrul acestui proiect la cele mai noi standarde de cercetare și introduse într-o mare bază de date interactivă de tezaurile monetare organizată pe mai multe criterii și cu acces online; tezaurile monetare vor fi cartate prin metode topografice și geo-referențiale avansate care vor permite crearea unor hărți cu modelele de distribuție a tezaurilor din Europa romană din secolul I p.Chr. până la sfârșitul secolului III p.Chr.

REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

– Proiectul va avea un impact puternic în mediul științific întrucât: a) delimitează depozitul monetar (bani de buzunar, depunere votivă, pierdere accidentală) de tezaurile (cantități valoroase de bani ascunse în caz de insecuritate); b) va arăta coeficientul de insecuritate pe timp de război în diferite zone și segmente cronologice; c) se va putea explica descoperirea ansamblurilor monetare (tezaurile și ansambluri monetare) datate în perioade considerate ca fiind lipsite de evenimente istorice majore; d) se va pune la dispoziția istoricilor, arheologilor și numismaților de toate perioadele noua metodologie de interpretare a diverselor acumulări monetare.

- Ultimul aspect va implementa două direcții de cercetare a tezaurilor monetare: a) restudierea vechilor descoperiri în lumina noilor descoperiri și metodologii; b) aplicarea acestei noi metodologii și a rezultatelor din acest proiect de cercetare direct asupra noilor descoperiri de acest tip.
- Clasificarea acumulărilor monetare tezaurilor pe diverse categorii va aduce o imagine nouă și precisă despre cum individul antic a privit în realitate moneda și nu prin mentalitatea omului contemporan.
- Rezultatele acestui proiect vor avea o largă paletă de aplicabilitate practică și teoretică pe orice arie geografică și segment cronologic. În această privință impactul va fi vizibil prin prezentarea rezultatelor în cadrul evenimentelor științifice, publicarea unei cărți și a 3 studii preliminare în periodice acreditate ERIHPLUS/Web of Science.
- Baza de date imensă a tezaurilor monetare din Europa romană, care va fi accesibilă online atât cercetătorilor cât și publicului, va fi un instrument extrem de util pentru demersurile viitoare în domeniul istoriei, numismaticii, arheologiei, economiei antice.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

- Carte în limba engleză publicată la editură acreditată din țară sau străinătate pe unul sau mai multe aspecte menționate mai sus.
- Articole în limba engleză în periodice acreditate ERIH/ISI: 3 articole focalizate pe diferite regiuni care vor evidenția concentrarea tezaurilor pe anumite zone și momente; tezaure ascunse în caz de pericol versus tragedii locale.
- Bază de date online: ansamblurile monetare grupate pe regiuni, segmente cronologice, structură, compoziție, tip de ansamblu monetar etc.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

- 2019–2024:
 - Organizarea bazei de date (interfață, accesibilitate, filtre, rețea) conform cu criteriile menționate: 12 luni.
 - Colectarea și introducerea informațiilor în baza de date: 20 luni.
 - Cartarea ansamblurilor monetare: 12 luni.
 - Interpretarea rezultatelor prin generarea modelelor de structură monetară din Dacia romană (situri, regiuni): 6 luni.
 - Vizibilitatea rezultatelor prin prezentarea lor în stadiu preliminar, la conferințe pentru feedback: 1 lună (flexibil).
 - Generarea aplicației online evoluția structurilor monetare în Europa romană pe durata sec. I-III p.Chr.: 3 luni.

– Pregătirea materialului pentru publicare: 6 luni.

COLECTIV DE CERCETARE: dr. Marin Neagoe (Muzeul Regiunii Porților de Fier Drobeta-Turnu Severin); dr. Lucian Munteanu (Institutul de Arheologie Iași); dr. Emanuel Petac (Biblioteca Academiei București); dr. Aurel Vîlcu (Institutul de Arheologie București); dr. Theodor Izvoranu (Institutul de Arheologie București); dr. Ernest Oberlander-Târnoveanu (Muzeul Național de Istorie a României, București).

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE: prof. dr. Christopher Howgego (Universitatea Oxford); prof. dr. Aleksander Bursche (Universitatea Varșovia); dr. David Wigg-Wolf (RGK); dr. Klaus Vondrovec (KHM); dr. Bernhard Woytek (Academia de Știință a Austriei); dr. Jerome Mairat (Universitatea Oxford); dr. Antony Hostein (CNRS Paris); dr. Benjamin Hellings (Universitatea Yale); prof. Fleur Kemmers (Universitatea Frankfurt); dr. Vida Istvan (Muzeul Național Maghiar, Budapesta); dr. Melinda Torbagyi (Muzeul Național Maghiar, Budapesta); dr. Mihai Dima (BNR); dr. Nicoleta Demian (Muzeul Banatului Timișoara); dr. Steluța Marin (Muzeul orașului București); dr. Gabriel Talmațchi (Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța); dr. Mariana Pîslaru-Andone (Muzeu Turda).

PROIECTUL NR. 6: *Descoperiri funerare din Transilvania secolelor VII–IX d. H. Studiul cimitirelor de inhumatie*

COORDONATOR: CS I dr. habil. C. Cosma

OBIECTIVE:

- Realizarea unui corpus al descoperirilor care să cuprindă, toate descoperirile de cimitire și morminte de inhumatie descoperite în Transilvania din secolele VII–IX.
- Analize din mai multe puncte de vedere; aspecte referitoare la ritualul funerar prezent în cimitirele din Transilvania, în funcție de vârstă și sex.
- Elaborarea unor cataloage care să cuprindă artefactele care s-au constituit în inventar funerar al mormintelor din secolele VII–VIII de pe teritoriul Transilvaniei.
- Aspecte referitoare la interferențele etnice și culturale care se desprind din cercetarea vieții religioase a comunităților care au locuit în Transilvania în Evul Mediu timpuriu.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

- În 1958 a fost publicată pentru ultima dată o listă cu descoperirile funerare din Transilvania databile în secolele VII–VIII. De atunci și până acum descoperirile funerare s-au înmulțit considerabil, de unde necesitatea de a fi catalogate sistematic. În conformitate cu noile tendințe din istoriografia europeană, atât vechile descoperi cât și cele noi din Transilvania,

necesită reanalizări în funcție de noile metode de cercetare abordate de către arheologii contemporani din Europa.

REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

– Repertoriu exhaustiv al tuturor descoperirilor funerare de pe teritoriul Transilvaniei, care apoi să se constituie în instrument de lucru pentru realizarea unor studii referitoare la ritualurile funerare prezente în cimitirele transilvănene. Sunt propuse liste cu artefacte ce au fost descoperite în morminte, urmând a furniza date pentru tipologii de piese, care se îmbină cu datarea fiecărui tip de artefact și care vor sprijini abordarea fenomenului complex al evoluțiilor politice, economice, religioase din Transilvania secolelor VII–IX, racordarea acestuia la situația surprinsă în zonele vecine spațiului propus spre cercetare.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

– Publicarea de articole, editarea unui volum tematic.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

2017-2022

– 2017–2019 Realizarea repertoriului descoperirilor; realizarea hărților cu descoperirile funerare; realizarea listelor cu inventarul funerar din cimitire; redesenarea pieselor aflate în depozitele muzeelor din Transilvania; realizarea tipologiei a datării artefactelor și implicit a cimitirelor din Transilvania din secolele VII–VIII.

– 2020-2022 Consultarea bibliografiei europene de specialitate axate pe domeniul propus spre cercetare, elaborare studii de specialitate, redactare finală și editare.

COLECTIV DE CERCETARE:

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE:

- Muzeele Județene de Istorie și Arheologie din Transilvania. Institutele Academiei din Austria, Ungaria, Slovacia, Cehia precum și cu alte Muze din Europa, cu specialiștii de la aceste instituții care se ocupă cu arheologia secolelor VII–X d. H.

PROIECTUL NR. 7: *O necropolă de la periferia nord-estică a lumii gepide (Vlaha, jud. Cluj)*

COORDONATOR: CS I dr. I. Stanciu

OBIECTIVE:

- Prelucrarea sub formă monografică a rezultatelor unei cercetări arheologice preventive susținute în perioada 2004 – 2007, pe traseul Autostrăzii Transilvania (Vlaha, com. Săvădisla, jud. Cluj), finalizată prin investigarea integrală a sitului (308 morminte de inhumăție).

- Structura planificată a lucrării:

- 1 Introducere
 - 1.1 Condițiile naturale ale Depresiunii Hășdatelor și topografia localității Vlaha
 - 1.2 Cercetările arheologice din cimitirul de la Vlaha
- 2 Practici funerare și obiceiuri de port
 - 2.1 Imaginea de ansamblu a cimitirului
 - 2.2 Mormintele: formă, dimensiuni, orientare
 - 2.3 Practici funerare
 - 2.4 Portul feminin și masculin
 - 2.5 Jefuirea mormintelor
- 3 Inventarul și poziționarea sa cronologică
 - 3.1 Ceramica
 - 3.2 Podoabe și în general piese legate de portul feminin și masculin
 - 3.3 Obiecte de toaletă
 - 3.4 Unelte
 - 3.3 Arme
 - 3.4 Piese de harnașament ecvestru
 - 3.5 Antichități romane
- 4 Analize chorologice și cronologice
 - 4.1 Organizarea interioară a cimitirului și evoluția sa în timp
 - 4.2 Structuri demografice și sociale depistabile
 - 4.3 Datarea cimitirului și paralele în mediul Regatului Gepid
- 5 Locuirea din partea nord-vestică a bazinului transilvănean între perioada romană și începutul epocii medievale timpurii (sec. IV – începutul sec. VII)
 - 5.1 Continuitate și discontinuitate în locuirea din partea finală a epocii romane imperiale (sec. IV)
 - 5.2 Caracteristici ale habitatului pe durata epocii timpurii a migrațiilor (sec. IV târziu – partea finală a sec. V)
 - 5.3 Transilvania la periferia nord-estică a Regatului Gepid
- 6 Catalogul mormintelor
- 7 Analiza antropologică a scheletelor (Claudia Radu)
- 8 Ilustrație (figuri în text și planșe)
- 9 Bibliografie

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINTELOR, REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

- Pentru perioada Regatului Gepid (sec. V târziu – primele două treimi ale sec. VI) reperatele transilvănene decisive au rămas cimitirul și așezarea corespunzătoare de la Morești, jud. Mureș (Horedt 1979). Cimitirul de la Vlaha, integral cercetat, a devenit cel mai mare cimitir de acest fel printre cele cunoscute din Transilvania și întreaga Câmpie a Tisei.
- În raport cu perioada și problematica sa, sunt încă necesare analize referitoare la: structuri economice și sociale specifice perioadei și regiunii; evoluții demografice pe durata sec. V târziu și în primele două treimi ale sec. VI; prezența unor *gentes* negermanice în „lumea gepidă”; poziția și rolul special al părții nord-vestice al părții nord-vestice a României și al Transilvaniei în interiorul Regatului Gepid.
- Analiza propriu-zisă a cimitirului este însoțită de o reexaminare a tuturor datelor cunoscute până acum în legătură cu evoluția Transilvaniei post-romane, până la începutul epocii medievale timpurii.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

– Lucrare monografică.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

2020-2021

– Conform planificării inițiale, în perioada 2015 – 2017 au fost parcurse următoarele etape: elaborarea catalogului; definitivarea părții de ilustrație; analize antropologice (specialist Claudia Radu, (ICI BNS, UBB Cluj-Napoca); documentare bibliografică parțială. Au fost integral realizate capitolele 1, 2, 6–8.

– Planificarea etapelor pentru perioada 2020–2021:

– 2020:

Cap. 3. Inventarul și poziționarea sa cronologică

3.1 Ceramica

3.2 Podoabe și piese legate de port în general

3.3 Obiecte de toaletă

3.4 Unelte

3.3 Arme

3.4 Piese de harnașament ecvestru

3.5 Antichități romane

Cap. 4. Analize chorologice și cronologice

- 4.1 Organizarea interioară a cimitirului și evoluția sa în timp
- 4.2 Structuri demografice și sociale depistabile
- 4.3 Datarea cimitirului și paralele în mediul Regatului Gepid

2021:

Cap. 5. Locuirea din partea nord-vestică a bazinului transilvănean între perioada romană și începutul epocii medievale timpurii (sec. IV – începutul sec. VII)

- 5.1 Continuitate și discontinuitate în locuirea din partea finală a epocii romane imperiale (sec. IV)
- 5.2 Caracteristici ale habitatului pe durata epocii timpurii a migrațiilor (sec. IV târziu – partea finală a sec. V)
- 5.3 Transilvania la periferia nord-estică a Regatului Gepid

COLECTIV DE CERCETARE: Ioan Stanciu.

PROIECTUL NR. 8: *Celții din Transilvania – cronologia și dinamica socială și etnică reflectată în analiza așezărilor și complexelor funerare din aria intra-carpatică.*

COORDONATOR: CS I dr. habil A. Rustoiu

OBIECTIVE:

- Realizarea unui repertoriu cuprinzător al descoperirilor corespunzătoare orizontului celtic din Transilvania prin analiza critică a informațiilor edite și prin valorificarea celor inedite;
- Stabilirea cronologiei interne (relative și absolute) a orizontului celtic din Transilvania și corelarea acesteia la sistemele cronologice central-europene și nord-balcanice;
- Studiarea dinamicii sociale și etnice a comunităților din Transilvania în funcție de evoluția internă a unor așezări și necropole reprezentative, precum și studierea comparativă a acestor fenomene pe micro- și macro-regiuni.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

- Până în anul 1989 cercetarea orizontului celtic din Transilvania a cunoscut o atenție redusă în comparație cu investigațiile consacrate epocii Regatului dac. Singurele contribuții notabile aparțin unor cercetători care au publicat în anii 1960-1970 o serie de descoperiri atribuite celților, în special funerare, printre aceștia numărându-se mai ales V. Zirra și I. H. Crișan, dar și M. Rusu sau K. Horedt. Lor li s-a adăugat ulterior I. Némethi a cărui activitate s-a concentrat în special în nordul Crișanei și în județul Satu Mare. În ultimele două decenii,

studierea orizontului celtic a fost reluată cu mai mult entuziasm de către o serie de cercetători din Transilvania, cum sunt L. D. Vaida, S. Berecki sau I. V. Ferencz. Activând la muzee județene, aceștia și-au concentrat atenția asupra valorificării informațiilor arheologice din raza de competență a instituțiilor la care activează sau din zonele imediat limitrofe. Investigațiile lor au condus la re-evaluarea unor descoperiri vechi și la punerea în circulație a unor informații arheologice noi din diverse zone ale Transilvaniei.

– Cu toate acestea, până în prezent nu a fost realizat un repertoriu arheologic pentru Transilvania, cuprinzător și critic în ceea ce privește valoarea și corectitudinea informațiilor anterioare. De asemenea, nu au fost analizate în ansamblu principalele categorii de materiale arheologice, în măsură să ofere o evoluție cronologică internă a diverselor situri edite sau inedite ori o cronologie generală la scara întregii regiuni. În lipsa unui astfel de instrument nu se poate concepe o sinteză arheologică și istorică a orizontului celtic din Transilvania. De asemenea, nu pot fi deslușite mecanismele de evoluție socială intra- și extra-comunitare sau interacțiunile dintre celții pătrunși în Transilvania și comunitățile autohtone. O astfel de abordare se înscrie pe direcția programului general de cercetare, „Contribuții la istoria Transilvaniei” promovat de Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca. De aceea, subiectul acestei teme de cercetare este util din perspectiva inițierii unei noi etape în investigarea orizontului celtic ca parte integrantă a evoluției istorice a Transilvaniei.

REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

- Realizarea repertoriului analitic al descoperirilor din Transilvania, cuprinzând caracteristicile siturilor arheologice (așezări și descoperiri funerare; categorii și tipuri de materiale) va constitui un instrument util pentru abordarea unor probleme complexe vizând aspecte diverse de cultură și civilizație ale orizontului celtic din spațiul intra-carpatic.
- Pe baza acestui repertoriu va fi „construită” cronologia La Tène-ului timpuriu și mijlociu. De asemenea, va fi deslușită evoluția culturală și istorică a comunităților celtice din sec. IV-II a. Chr.
- În sfârșit, aceste date arheologice vor putea fi interpretate din perspectiva și cu metodologiile specifice antropologiei culturale, în vederea ilustrării evoluției sociale la nivelul comunităților celtice din Transilvania. Din această perspectivă, analiza modului de constituire și de transformare a identităților sociale și etnice în condițiile specifice din spațiul central-est-european va ocupa un rol important.
- Aceste direcții de investigare se înscriu pe linia cercetării culturii și civilizației celtice la nivel european și de aceea ele prezintă un grad de interes ridicat, atât pentru comunitatea științifică internă, cât și pentru cea internațională. Pe de altă parte, redactarea unei sinteze cu

privire la orizontul celtic transilvănean ar umple un gol în literatura de specialitate, cu atât mai mult, cu cât, astfel de abordări au fost realizate pentru zonele învecinate (cum sunt Ungaria, Slovacia sau Cehia) cu care comunitățile în spațiul intra-carpatic au fost conexe istoric și cultural.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

– Rezultatele preliminare ale cercetării vor face obiectul unor studii științifice publicate în reviste de specialitate și volume colective. Analizele asupra unor situri arheologice vor fi valorificate în lucrări monografice. În sfârșit, rezultatele finale ale cercetării vor fi prezentate într-un volum de sinteză referitor la orizontul celtic din Transilvania.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

Termen de realizare: 2015–2022:

– Etapa 1: 2015-2017. Realizarea repertoriului cuprinzând siturile arheologice aparținând orizontului celtic din Transilvania; interpretarea analitică a categoriilor de materiale: ceramica, obiecte de metal etc.; documentare metodologică și bibliografică; documentare de teren; realizarea unor comunicări științifice și publicarea unor studii preliminare.

– Etapa 2: 2018-2020. Elaborarea cronologiei relative și absolute a orizontului celtic din Transilvania; identificarea materialelor susceptibile de a face obiectul unor analize și datări C14 și dendrocronologice; documentare metodologică și bibliografică; documentare de teren; realizarea unor comunicări științifice și publicarea unor studii preliminare.

– Etapa 3: 2021-2022. Interpretarea din punct de vedere al antropologiei culturale a dinamicii sociale și a relațiilor intra- și inter-comunitare în spațiul transilvănean la nivelul cronologic corespunzător orizontului celtic; documentare metodologică și bibliografică; documentare de teren; realizarea unor comunicări științifice și publicarea unor studii preliminare; redactarea lucrării de sinteză privind orizontul celtic din Transilvania.

COLECTIV DE CERCETARE: Aurel Rustoiu

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE:

– Colaborările interne și internaționale necesare realizării proiectului (documentare bibliografică și arheologică, documentare metodologică, schimb de informații etc.) se vor derula cu instituții cu care există contacte și colaborări științifice anterioare. Printre acestea se numără:

– Muzeele județene și orășenești din Transilvania și Banat (Timișoara, Arad, Oradea, Alba Iulia, Aiud, Deva, Tg. Mureș, Bistrița, Năsăud, Carei, Cluj-Napoca, Sibiu etc.)

– Institutele de arheologie și departamentele de arheologie din universități din Ungaria, Austria, Slovacia, Serbia, Croația, Slovenia, Germania (Nitra, Budapesta, Zagreb, Ljubljana, Mainz etc.)

Programul II: Cercetări arheologice de teren

– Lipsa ori inconstanța finanțării săpăturilor arheologice sistematice împiedică planificarea riguroasă a acestora.

– Cercetări arheologice sistematice planificate pentru anul 2021:

1. Proiectul: *Orașul roman Porolissum* (jud. Sălaj): C. Opreanu (coordonator); Vl. Lăzărescu, S. Cociș (membri în colectiv).
2. Proiectul: *Castrul roman Porolissum-„Pomet”* (jud. Sălaj): C. Opreanu (coordonator), Vl. Lăzărescu, S. Cociș (membri în colectiv). Colaborare cu Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
3. Proiectul „Jucu”. I. Stanciu (coordonator). Colaborare cu “Transylvania Bioarchaeology”.
4. Situl roman *Carnuntum* (Petronel, Austria): C. Găzdac, membru în colectiv. Finanțare: Carnuntum Park.
5. Proiectul *Sântana–Cetatea veche, jud. Arad*: Fl. Gogâltan, responsabil de șantier. Colaborare cu Universitatea Goethe din Frankfurt și Complexul Muzeal Arad. Finanțare: Universitatea Goethe din Frankfurt (Germania).
6. Proiectul *Apulum: Roman Vila Project*: Aurel Rustoiu, responsabil de șantier. Colaborare cu University of British Columbia (Canada), Muzeul Național al Unirii Alba Iulia. Finanțare: University of British Columbia (Canada), Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
7. Proiectul *Necropolele din epoca fierului de la Sâncrai, or. Aiud, jud. Alba*: Aurel Rustoiu, responsabil de șantier. Finanțare: Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.

Programul III: Contribuții la istoria artei medievale și premoderne din Transilvania

PROIECTUL NR. 1: Contribuții privind pictura medievală și premodernă din Transilvania

COORDONATOR: Acad. Marius Porumb

OBIECTIVE:

- Redactarea de studii critice, centrate pe problematizări tematice și metodologice, privitoare la pictura medievală și premodernă din Transilvania
- Contextualizarea materialului transilvănean în curente mai largi, provenind din aria cultural-artistică Răsăriteană (bizantină și postbizantină, balcanică) sau din curente artistice (și deopotrivă culturale și devoționale) central-europene și apusene
- Completarea și aducerea la zi a clasificărilor iconografice, fundamentale, dar deja depășite, ale unor autori precum I.D. Ștefănescu sau V. Drăguț
- Integrarea noilor curente din analiza stilului, direcție impulsivă major de perfecționarea mijloacelor optice de investigare a operelor de artă
- Dezvoltarea direcției de cercetare a istoriei sociale a artei (integrarea fenomenelor în contextul istoric, studiile de patronaj etc.)
- Aprofundarea cunoștințelor documentare privitoare la pictura medievală și premodernă din Transilvania în condițiile dezvoltării spectaculoase a bazelor de date cu acces public conținând izvoare originale
- Intensificarea colaborării cu restauratorii și cu specialiștii în investigațiile materiale ale operelor de artă (analize fizico-chimice)
- Continuarea redactării de voci de tip enciclopedic, pe baza experienței dobândite anterior de membrii colectivului în această direcție
- Documentarea pe teren și arhivarea materialului recoltat și a celui deja existent
- Completarea arhivei de planșe explicative (relevee, secțiuni axonometrice, desfășurătoare iconografice, planuri, hărți etc.) legate de materialul redactat, pe baza principiilor și metodologiei stabilite anterior
- Dezvoltarea de colaborări la nivel național și internațional cu specialiști din domeniu
- Completarea arhivei de imagini existente cu fotografii noi precum și a infrastructurii pentru stocarea de imagini
- Continuarea eforturilor de clarificare teoretică și metodologică prin întâlniri de lucru și în cadrul lucrărilor unui simpozion anual

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

Bibliografia picturii medievale și premoderne de pe teritoriul Transilvaniei este destul de bogată și se îmbogățește în fiecare an, însă adeseori contribuțiile în acest domeniu sunt lipsite de spirit critic și problematizări convingătoare. Contribuțiile devenite deja clasice (V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București, 1959; ***, *Istoria artelor plastice în România I-II*, București 1968-1970; V. Drăguț, *Arta românească*, București, 1982; V. Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, 1976; M. Porumb,

Dicționar de pictură românească din Transilvania (sec. XIII-XVIII), 1998 etc.) își păstrează valoarea de reper, dar este important ca acestea să primească impulsuri noi, atât în ceea ce privește perspectivele de abordare, cât și integrarea de materiale și noi opere de artă, aduse la lumina zilei, descoperite sau redescoperite în ultima vreme. Datorită contribuției excepționale la descoperirea de opere de pictură obliterate pentru multe veacuri, munca restauratorilor se bucură de o atenție deosebită în cadrul Proiectului. În cadrul acestuia, colectivul cercetători își propune să elaboreze studii în egală măsură foarte bine documentate cât și problematizatoare în câmp metodologic.

REZULTATELE SCOTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

Proiectul are ca scop principal dezvoltarea unui curent înnoitor în abordarea fenomenelor artistice (subsumate în principal artei picturii), integrând orientări metodologice contemporane. Lucrările redactate de membrii colectivului în cadrul proiectului au în vedere să crească vizibilitatea instituției și a cercetătorilor în plan național și internațional și să se constituie în repere metodologice viabile (mai ales în plan intern). Considerarea materialului se face cu specială atenție pentru realitățile de pe teritoriul Transilvaniei, dar această departajare geografică nu constituie în sine o limită în ce privește interpretarea operelor de pe arealuri mult mai extinse.

REZULTATE PLANIFICATE PENTRU 2021:

Cercetarea pe teren a cca. 10 monumente, redactarea a cca. 4 studii și arhivarea a cca. 1000 imagini.

MODALITĂȚI DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

Rezultatele proiectului vor fi valorificate prin publicarea de studii fundamentale în reviste de specialitate și cărți de autor, participarea la conferințe naționale și internaționale.

TERMEN PENTRU REALIZARE, PLANIFICAREA ETAPELOR:

- Ianuarie – aprilie 2021 : documentare în biblioteci, arhive, muzee
- Mai –Septembrie 2021 : documentare pe teren, arhivare de imagini
- Octombrie – decembrie 2021 : redactare studii.

COLECTIVUL DE CERCETARE:

Cercetători de la sectorul de istoria artei al Institutului: Acad. Marius Porumb, dr. E. D. Preoteasa, dr. Ciprian Firea și, pentru probleme care privesc relația obiectelor cu monumentul, dr. Mihaela Sanda Salontai.

COLABORĂRI INTERNE ȘI EXTERNE:

Rețeaua de colaboratori din țară este formată în principal de specialiști de la Institutul partener de Istoria Artei din București ("G. Oprescu"), de Muzeul Brukenthal Sibiu,

Muzeul Țării Crișurilor, Muzeul de Artă din Timișoara, Muzeul Unirii din Alba Iulia, dar și din rândul restauratorilor de pictură (UAD Cluj, UNA București, Asociația Arcus etc.) Contactul cu colaboratorii este realizat prin corespondență (email) și întâlniri în cadrul simpozioanelor naționale de istoria artei organizate de diferite instituții. Pe plan extern, colaborări fructuoase desfășurăm cu institutele partenere din Sofia, Budapesta și Bratislava, dar și cu universități și muzee din Ungaria, Austria, Republica Moldova, Slovenia etc.

PROIECTUL NR. 2 : Biserici gotice cu două nave din Transilvania

COORDONATOR: CS II dr. Mihaela Sanda Salontai.

OBIECTIVE: Tema privește o categorie de monumente ecleziastice rare și puțin cercetate la noi, mai exact bisericile cu două nave, caracterizate printr-o structură de tip hală având nava compartimentată în două părți printr-un șir de stâlpi aliniați pe axul corului sau poziționați excentric față de acesta. Până recent, acest tip de structură, care numără mai multe exemple în regiunea Spis din Slovacia, în Austria (în special Stiria) și Polonia, a fost cunoscută la noi doar prin planul bisericii parohiale medievale din Baia Mare, un monument dispărut, ale cărui vestigii au fost cercetate arheologic în ultimul deceniu, fără rezultate publicate. Al doilea exemplu îl reprezintă fosta biserică franciscană din Târgu Mureș, care, la fel ca biserica din Baia Mare până de curând, beneficiază de un relevu planimetric mai vechi (din secolul al XVIII-lea), care redă o structură hală cu două nave, neconfirmată, deocamdată, prin cercetări arheologice. Ambele structuri au fost de tipul hală cu două nave egale, separate prin stâlpi aliniați pe axul corului. A doua categorie o reprezintă bisericile cu nave de lățimi inegale și stâlpi despărțitori poziționați excentric, categorie în care intră biserica franciscanilor din Sibiu (dispărută, cercetată arheologic de Petre Munteanu-Beșliu) și biserica reformată din Bonțida.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR: Fosta biserică parohială Sf. Ștefan din Baia Mare are o monografie publicată în anul 1892 de Décsényi Gyula (*A nagybányai szt. István templom*, in *Archaeologiai Értesítő*, XII, pp. 289 - 312, 390 - 408), iar despre fosta biserică franciscană din Târgu Mureș a publicat subsemnata un studiu în anuarul *Annales Universitatis Apulensis*, 17/II, 2013, pp. 201-222, intitulat "Biserica din cetatea Târgu Mureș în documente vizuale din secolul al XVIII-lea". Despre biserica franciscană medievală din Sibiu a publicat un studiu Petre Munteanu-Beșliu, în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 16, 1993, pp. 12 - 31.

REZULTATE SCONTATE, GRADUL DE INTERES AL PROIECTULUI: Acoperă un segment puțin cercetat al arhitecturii medievale transilvănene, în primul rând ca tipologie. Se

vor investiga aspectele legate de filiațiile stilistice și privind tipologia planimetrică, precum și cele legate de funcțiune și de utilizarea spațiului în Evul Mediu.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR: Trei articole/studii publicate în reviste de specialitate indexate CNCSIS.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

– 2019–2021:

- 2019 – Biserici parohiale cu două nave inegale: Biserica reformată din Bonțida.
- 2020 – Biserici cu două nave simetrice: Biserica parohială medievală din Baia Mare.
- 2021 – Biserici franciscane cu două nave: Bisericile franciscanilor din Sibiu și Târgu Mureș

COLECTIV DE CERCETARE: Cercetător unic.

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE: Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Baia Mare.

DIRECTOR

Acad. Marius Porumb

SECRETAR ȘTIINȚIFIC

Dr. Aurel Rustoiu

